

ZAPISI

Irena Gantar Godina

DR. LEOPOLD LENARD

Dr. Leopold Lenard¹ se je rodil leta 1876 v Svibnem pri Radečah. Leta 1902 se je vpisal na teologijo Univerze v Innsbrucku ter v letih 1903 do 1904 študiral filozofijo v Lvovu, kamor ga je poslal Jeglič.² Kljub temu, da je hotel svoj študij zaključiti na Poljskem, ga je moral nadaljevati na Dunaju, kjer je leta 1908 doktoriral iz teologije, leta 1916 pa iz filozofije z disertacijo o panslavizmu.³ Po spominih Vojeslava Moleta habilitacije na Poljskem ni mogel opraviti zato, ker mu je to preprečil poljski teolog in filozof, sicer tudi privrženec slovanskega sodelovanja, dr. Marian Zdziechowski, urednik lista *Swiat Slowianski* in eden ustanoviteljev Slovanskega kluba v Krakowu. Le-ta je Lenardovo razpravo označil kot »nezrelo in neinteligentno« in je ni hotel sprejeti.⁴

Lenard je do leta 1907 na Poljskem deloval kot katoliški izobraženec, zlasti na področjih Varšavske in krakovske škofije. Kot novinar je dopisoval v Slovenca že od leta 1902. V glavnem je pošiljal dopise in članke o kulturnem in verskem življenju na Poljskem. Po vrnitvi je živel v Ljubljani in dopisoval predvsem v *Dom in svet* ter novoustanovljeni list *Čas* ter hkrati preučeval možnosti uresničevanja vseslovske ideje, med slovanskega sodelovanja in rusko politiko do Poljakov.

Kakor vidimo iz Šlebingerjeve Bibliografije slovenskih časnikov in časopisov, je bil v letih 1905 in 1906 urednik leposlovnega dela protialkoholičnega mesečnika *Piščalka* za abstinentne, pvice in pijance, ki je izhajal v Celju. Tu je na ovitkih priobčeval »pabrke na polju staroruskega slovstva in zgodovine« in v prilogi 12 snopičev prevodov pesmi Lermontova.

Ze leta 1906 je v Celju izdal brošuro, v kateri je objavil del svoje kasnejše filozofske disertacije o panslavizmu,⁵ leta 1909 je kot samouk izdal Slovensko-nemško slovnico za samouke in kasneje na Poljskem »Razvoj slovenske historične gramatike«. Najbrž leta 1912 je napisal delo »Krvavi list iz zgodovine ruskega sistema«, toda natančen nastanek brošure ni znan, ker je natisnjena brez letnice. V delu je prikazal predvsem odnos ruskega carizma do Poljakov in svoje kritične poglede na rusko politiko. Svojevrstni je spis »Ljubljanski dirindaj, Dramatične sličice iz glavnega in stolnega mesta Slovenije«, ki jo je leta 1913 izdala Narodna tiskarna v Gorici.

V nekrologu je Ivan Kreft zapisal, da je Lenard nekaj časa vodil Mohorjevo družbo v Celovcu (?) in v letih 1917–1918 sodeloval pri listu *Jugoslovan*.⁷

V letih 1914 do 1918 je služboval kot duhovnik na Slapu pri Vipavi. Po končani vojni se je v Mariboru zaposlil kot novinar in izdal 1920 dve knjigi, »Slovenska žena v dobi narodnega prepoda« in »Jugoslovanski Pijemont«, s katero je Slovincem skušal predstaviti in približati Srbijo, njeno kulturo in zgodovino. Knjiga je doživela več ponatisov.

V Mariboru je bil tudi sicer zelo aktiven, saj je vodil Jugoslovansko matico, društvo slovenskih beguncev iz Italije in Koroške. Leta 1921 je zapustil duhovniški poklic in se preselil v Beograd. Kot dobrega poznavalca razmer med slovanskimi narodi ga je vlada zaposlila v ministrstvu za zunanje zadeve, kjer je skrbel za stike s slovanskimi državami. V pismu Vekoslavu Bučarju je zapisal, da je bil od prve do druge vojne, »torej celih dvajset let... po uradnem naslovu referent za tuje časopise v predsedništvu vlade...«. Kljub temu, da je deloval v Srbiji, je ohranil stike s Slovenijo, saj je pristal na uredništvo časopisa *Samouprava*, organa »narodnoradikalne omladine«, ki je izhajal od junija 1922 do marca 1923 v Gornji Radgoni.

Leta 1921 je v Beogradu ustanovil Društvo prijateljev Poljske. Ob vsem tem je dopisoval tudi v list *Message Polonais* in v *Baltische Presse*, ki je v nemščini izhajal v Gdynii. Prav tako je bil redni dopisnik češkega lista *Prager Presse*. V tridesetih letih je v Beogradu ustanovil – po zgledu Čeha Adolfa Černýja – Društvo prijateljev Lužičkih Srbov, katerega člani so po vsej Jugoslaviji prirejali predavanja o življenju, delu in razmerah tega slovanskega naroda. V okviru te dejavnosti je leta 1931 v Beogradu izdal monografijo »Srpsstvo u poeziji Lužičkih Srba«.

¹ Nekrolog ob Lenardovi smrti je za *Delo* napisal Ivan Kreft 28. januarja 1962.

² Janko Pleterski, *Trilazem pri Slovincih in jugoslovansko zedinjenje*, *Studije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju*, Maribor 1981, str. 220.

³ Barbara Oczkova navaja, da se je Lenard na Jagelonsko univerzo v Krakowu, na Filozofsko fakulteto, vpisal z zamudo 16. novembra 1916, (*Zbornik Obdobje simbolizma v slovenskem jeziku*, književnosti in kulturi IV, II. del, str. 296).

⁴ Vojeslav Mole, *Iz knjige spominov*, Ljubljana 1970, str. 65.

⁵ *Panslavismus, Eine Nationalpolitische Betrachtung*, Cilli 1906.

⁶ B. Oczkova, Lenardov »Razvoj historyczny gramatyki slowenskiej«, *Obdobja IV, II. del*, str. 295–303.

⁷ Glej op. 1.

⁸ Vekoslav Bučar, *Samoizpoved dr. Leopolda Lenarda*, Meddobja 1973, Buenos Aires, str. 73.

V Beogradu je ostal vse do upokojitve, do leta 1936, in se istega leta preselil v Zagreb, kjer je nadaljeval svoje novinarsko delo pri listu Nova riječ vse do okupacije. Do leta 1941 je sodeloval tudi s politično skupino Slovensko kmečko delavsko gibanje.⁹

Lenard je zapisal, da je osvoboditev pričakal »z zadovoljstvom in s čisto vestjo pred tem, kar prihaja . . .«. ¹⁰ Vendar mu nova oblast ni bila naklonjena. Zaposlitve, ki mu jo je v Beogradu ponudil minister Kosanović, je bila zanj, kot je zapisal, »za takratne razmere ponižujoča; prevajal sem iz poljskih in čeških časopisov. Pa še to je trajalo samo mesec dni. Naenkrat sem bil odpuščen z motivacijo, da sem popolnoma nesposoben za vsako delo . . .«. ¹¹ Od tega časa dalje je Lenard ostal brez zaposlitve, kar ga je zelo potrl, zlasti zato, ker je ostal povsem osamljen. O tem pričajo tudi njegove besede v pismu Bučarju, kjer pravi, da si ni nikoli mislil, da bo »moral igrati vlogo goba-vega človeka, ki se mu iz usmiljenja daje možnost za materialno življenje, osvobodeno vsake skrbi in bede . . .«. Umrl je 26. januarja 1962 v Beogradu v veliki osamljenosti, družbo mu je delala le njegova žena Radmila, ki je vso Lenardovo zapuščino prepustila ljubljanski NUK.

Lenardov poglavitni interes in tema, s katero se je ukvarjal vse svoje življenje in s katero je tudi doktoriral, je bila slovanska ideja in medсловansko sodelovanje s posebnim poudarkom na veliki želji po čim tesnejših stikih Slovencev s Poljaki. Zato so bili tudi njegovi prispevki v slovanskih listih posvečeni večinoma temu vprašanju.

Leta 1906 je v Celju v nemščini natisnil delo o panslavizmu, v katerem je podrobno razčlenil problem slovanske vzajemnosti, vprašanje ideje panslavizma kot pristajanja na Rusijo kot vodilno slovansko državo in problem povezovanja avstrijskih Slovanov z Rusijo. Skušal je dokazati, da je izraz »slovanska vzajemnost« le prazna fraza brez vsebine, skovana na Češkem in dokazovana predvsem na banketih. ¹² Polemiziral je s trditvami, da delovanje za »slovansko vzajemnost« ne bi moglo postati politično gibanje, ker naj bi se Slovani kot patrioti zavedali, da bi bilo to za državo prenevarno. Glavni slovanski voditelji so predvidevali, naj bi se slovanski narodi razvijali samostojno in neodvisno; zato naj bi tudi v kulturi upoštevali samo slovansko vzajemnost in nič drugega. Zato se je retorično vprašal »Torej, kaj hočejo z vzajemnostjo?« in z veliko mero ironije tudi sam odgovoril: »Z vzajemnostjo hočemo samo vzajemnost in če si dober Slovan, bi moral to razumeti.« ¹³ Lenard je bil začuden in presenečen nad Čehi, ki so pristali na frazo, s katero ne bi bilo mogoče reševati težjih in velikih vprašanj, na katera niso imeli pripravljenih odgovorov. Tudi na to vprašanje je odgovoril sam: »To je mogoče zato, ker ne razlikujejo ruskega naroda od ruske uradne politike. Med tema dvema pa je nepremostljiv prepad«. ¹⁴ Menil je, da Čehi tudi niso upoštevali ali niti ne videli dilem, ki so določale možnosti vzpostavitve neke realne slovanske vzajemnosti. Realne dileme so bile: sodelovanje Rusije in Poljakov, ki se je tedaj izkazalo kot nemogoče; voditi slovansko politiko proti Poljakom je bilo tudi nemogoče, prav tako delovati proti Rusiji in v korist Poljakov. Zato je kot poseben problem izpostavil Poljake in ruski odnos do poljskega narodnega vprašanja ter rusko-poljsko spravo. Skozi ta problem je presojal tudi novoslovansko idejo. Glavno prepreko rusko-poljski spravi je videl v ruski notranji politični ureditvi. Prvo možnost rusko-poljske sprave je videl v ruskem priznanju najširše poljske avtonomije, kajti s tem bi pridobili oboji: Poljaki avtonomijo in Rusi »mir navznoter in varnost navzven«. ¹⁵

Vsega tega pa ne bi bilo mogoče rešiti z brezvsebinsko frazo slovanske vzajemnosti. Rešitev tega vprašanja bi bila mogoča samo tako, da bi začeli razločevati uradno rusko politiko od ruskega naroda, kajti samo na ta način bi lahko vzajemnost dobila neko vsebino in panslavizem neko oprijemljivo obliko. ¹⁶

Poljakom je Lenard pripisal največ državotvornosti in najvišjo raven kulturnega razvoja, medtem ko je Slovence obravnaval kot del slovanske družine, ki se mora popolnoma nasloniti na Avstrijo oz. dinastijo, ta pa naj bi poskrbela, da nemški element ne bi prevladal nad slovanskim.

Lenardova razmišljanja so naletela na odmev tudi v širšem slovanskem prostoru. V Slovanskem Přeledu je Adolf Černý o knjigi zapisal, da je »preveč črnogleda«, in poudaril, da se politika malih narodov ne bi smela izključno oz. v tolikšni meri ravnati po notranjih razmerah v Rusiji. Tudi če do rusko-poljske sprave ne bi prišlo, je zapisal Černý, bi morali ostali Slovani še naprej delovati za uresničenje sicer res še zelo oddaljenega cilja. ¹⁷

Z vrnitvijo na Slovensko se je Lenard povsem posvetil obravnavi problemov slovanske vzajemnosti, zlasti po končanem novoslovanskem kongresu junija 1908 v Pragi. Sprejemal je program skupine okrog Slovanskega kluba (Klub Slowianski) v Krakovu, ki ga je ustavila skupina poljskih

⁹ Kot v op. 1.

¹⁰ Bučar, str. 74.

¹¹ Ibidem.

¹² Panslavismus, str. 36.

¹³ Nav. d., str. 37.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Nav. d., str. 54.

¹⁶ Nav. d., str. 38.

¹⁷ Adolf Černý, Vseobecne zpravy, Slovansky Přeled 1907, str. 115.

izobražencev z namenom, širiti slovansko idejo med Poljaki ter obenem izvajati t.i. drobno delo med širšimi množicami, podobno kot slovenska ali češka izobraževalna društva.

Leta 1912 so v okviru kluba ustanovili še Towarzystwo slowianske, društvo, ki je predvidelo in tudi uresničevalo ustanavljanje čitalnic, knjižnic, organizacijo popularnih predavanj in tečajev slovanskih jezikov, javne produkcije, gledališke predstave, izlete, potovanja, razstave ipd. Društvo je imelo okrog 167 članov, k sodelovanju pa so pritegnili tudi izobražence od drugod. Tudi Lenard je v okviru tega društva vodil tečaje slovenskega jezika ter dopisoval Swiat Slowianski.

Osrednji Lenardov interes je še naprej ostala misel o rusko-poljski spravi, kateri je posvetil največ zapisov. V listu Čas je rusko-poljski spor obravnaval ne le kot izključno politično, marveč tudi in predvsem kot zgodovinsko vprašanje, katerega je izzvala in bila zanj odgovorna predvsem ruska birokracija. Le-ta je bila, je trdil Lenard, pod močnim vplivom Nemčije: »Stranka 'pravih ruskih ljudi', ki je stranka ruskih policijskih, birokratičnih in dvornih krogov, je vsa zaverovana v Nemčijo... a oficijozno glasilo ruskega ministrstva za zunanje zadeve Novoje Vremja, ki je obenem oficijozno glasilo ruskega panslavizma, zagovarja v ruski notranji politiki vedno načela in postopanje 'pravih ruskih ljudi'...«. Lenard je bil na Slovenskem eden redkih, ki je v rusko-poljskem sporu videl odločilno vlogo nemških interesov, ki so narekovali politiko sporov in delovali tako, da do sprave ni bilo mogoče priti. Zato tudi Avstrija ni storila nič proti zatiranju Poljakov v Rusiji ali Nemčiji. Na drugi strani pa je v ruskem načrtovanju sprave s Poljaki slutil le prevaro, s katero bi Rusi uspeli pridobiti Slované in celotno Evropo na svojo stran. Tudi tu je bil razlog, da je Rusiji odrekel vsakršno »evropejskost, katero so ji nekateri pripisovali tudi iz pomote, da prenašamo naše evropske pojme na Rusijo...«. Obžaloval je, da to napako delajo tudi Slovenci, ki premalo upoštevajo »edini na Ruskem merodajni faktor: policijo in birokracijo...«. Tudi o spravi, ki sta jo načrtovala Karel Kramář in Roman Dmowski, je razmišljal docela negativno. Zdela se mu je povsem nerealna in nemogoča, predvsem zaradi popolnoma drugačnega in nasprotnega kulturnega in političnega razvoja Rusije in Poljske: »Med Rusom in Poljakom stoji pa skoraj neprodorna stena, različna kultura, na eni strani bizantinizem, kateremu so primešani tatarski vplivi, na drugi zahodno-evropski katolicizem«. Tudi v tem primeru je videl poglobitno oviro v ruski birokraciji, ki je namerno preprečevala spravo, saj bi Rusija, »ako bi privolila v tako spravo, to storila le iz splošno človeških, iz slovanskih ali ruskih patriotičnih razlogov proti svojim osebnim koristim... Rusko-poljska sprava bi bila torej mogoča, ako bi imela ruska birokracija toliko patriotizma, da bi bila sposobna žrtvovati del svojih osebnih koristi na oltar domovini. Toda ena najbolj grozljivih in obupnih prikazni za Rusijo je, da manjka ruski birokraciji popolnoma vsakega patriotičnega čustva«.¹⁸

Odpor od ruske politike je narekoval tudi Lenardovo oceno novoslovanske ideje in gibanja. V sami ideji ni našel nič novega, v ideji in gibanju je videl le »poizkus oživiti stari slavizem...«. Dokaze za svoje trditve je našel tudi v člankih mladočeškega glasila Narodni listy, ki ga je označil kot »organ starega slovanofilstva«, saj je objavljalo predvsem prispevke ruskih »slovanofilov«, ti pa so že vse to, kar načrtujejo novoslovani, že imeli v svojih programih. Analiziral je tudi prispevke v ruskih listih Novoje Vremja, katerega urednik je bil eden udeležencev novoslovanskega kongresa, Maklakov, ter Moskovske Vjedomosti. Vsebina prispevkov je bila Lenardu dokaz, da uredniki niso ločevali starega in novega slavizma, da med njima niso uspeli zaznati nobenega načelnega nasprotja; kot odločilen dokaz, da je ruski slavizem le prevara, je navedel svarila ruskih dopisnikov, naj bodo avstrijski Slovani previdni in »naj ne prinašajo med slovanstvo preveč avstrijske barve...«. Prepričan je bil, da Rusi sodelujejo pri gibanju samo zato, ker ideja sama njihovega vpliva ni ne omejevala ne zavračala, kajti v nasprotnem primeru Rusi ne bi hoteli tako polnoštevilno sodelovati.

Novoslovansko idejo in njene predstavnike je Lenard presojal tudi s stališča odnosa katoliške cerkve do liberalizma. Že samo geslo »enakost, bratstvo, svoboda« je izzivalo njegovo ogorčenje, kajti »to so kričali največji krvoloki francoske revolucije in v tem imenu izvrševali grozodejstva...«. Vse ostale točke programa novoslovnanov je ocenjeval le kot taktiko. Nakazovale naj bi le trenutne rešitve položaja Slovanov, niso pa ponujale »osnovnih načel, po katerih bi se moral novi slavizem voditi...«. V dejstvu, da so novoslovansko idejo večinoma proglašali kot izključno kulturno gibanje in delovanje, je videl predvsem popuščanje Rusije, saj so tudi Rusi potem, ko jim ideja panslavizma ni uspela, »potisnili... politično idejo v ozadje in pričeli naglašati, da hočejo le kulturno edinstvo. Ta fraza je samo krinka, a tudi nesmisel, ker kulturnega zblizanja, recimo, z Rusijo, nam ni potreba...«.¹⁹

Lenardov odpor in skepsa do Rusije, do njene notranje in zunanje politike sta bila torej glavni motivi za zavračanje novoslovanske ideje. Gibanje je označil kot »epigonstvo starega panslavizma«, ki da je imel že vse to, kar so načrtovali v Pragi, v svojem programu (ustanovitve Slovanske banke, propagando za potovanja po slovanskih deželah, predloge za organizacijo slovanske razstave ipd.). Zato se je Lenard zavzemal za drugačen, od ruskega vpliva neodvisen panslavizem, saj je vseskozi

¹⁸ L. Lenard, Nekaj slovanskih vprašanj (Rusko-poljska sprava), Čas 1909.

¹⁹ Nav.d., str. 84.

poudarjal, da slovanskega vprašanja ni mogoče istovetiti z ruskim, kajti slovanska bodočnost je mogoča tudi »brez bodočnosti Rusije in celo mogoča proti sedanji Rusiji...«.²⁰

Edini vseslovanski program, ki ga je Lenard zagovarjal in ga tudi brez zadržkov podpiral, je bil program skupine poljskih kulturnikov okrog lista *Swiat Slowianski*. Njihov program je označil kot »edini jasen slovanski program«, zato ga je navedel v celoti:

1. Vsak slovanski narod si sam določi obliko, v kateri hoče obstojati. Če hoče biti klerikalen, naj bo klerikalen, če liberalen, naj bo liberalen, če socialističen, naj bo socialističen. Noben sosedni narod nima pravice vsiljevati mu gotovih form.

2. Slovanska vzajemnost mora imeti smisel le kot politično vprašanje. Kulturna vzajemnost je fraza, ki nima nobenega smisla.

3. Težišče slovanstva ne leži v Rusiji, ampak v Avstriji. Ruski Slovani so pod gotovimi ziri še bolj zatirani kakor na Turškem. Morda pride čas, ko bo Avstrija morala osvoboditi Rusijo absolutizma in birokratizma.

4. Dosledno je tudi Avstrija edina poklicana narediti na jugu red in dati južnim Slovanom skupno državno obliko. Ne iz Srbije, ampak iz Avstrije mora izhajati južnoslovanska politika.

5. Dualizem je nemogoča in nenaravna državna oblika za Avstrijo. Ustroj, ki edini odgovarja nje bistvu in potrebam, je federalizem.²¹

Lenard sicer ni posebej komentiral tega programa. Zapisal pa je, da je »celo velikoavstrijski; ni protiruski, ker obeta ruskemu narodu svobodo v federaciji z Avstrijo; ni protijugoslovanski, nasprotno, obeta jim zedinjenje v višji kulturi.«²²

Pisal je tudi o zedinjenju vzhodne in zahodne cerkve. Vprašanje je bilo staro že 900 let in zanj se je zavzemala predvsem katoliška cerkev. Odgovornost, da se zedinjenje še ni uresničilo, je pripisoval pravoslavni cerkvi, kajti pri pravoslavnih so »občutili to potrebo le jako sporadično posamezni, bolj genialni in dalekovidni ljudje, ki so jih rojaki takoj 'desavouirali', zatajili«. Toda v Rusiji katoliška cerkev ni nazadovala samo zaradi tega, marveč med drugim tudi zato, je obžaloval, ker tudi iz Rima niso dobili prave podpore. Čeprav je vprašanje zedinjenja cerkva obravnavala kot prvovrstno in izključno politično vprašanje, ki je v veliki meri oviralo tesnejše sodelovanje Slovanov z Rusijo, pa za sodelovanje samo ni bilo poglavitno in odločilno, še več, celo odklanjal ga je: »Naivno je, ako se včasih sliši, da smo si bratje, loči nas samo nekaj dogem. To ni resnično, loči nas jako mnogo, loči nas dogma, politika, zgodovina, življenje, kultura; pravoslavni eloci cela skupina pojavov, katere moremo zaznamovati s skupnim imenom »bizantizem«. Ravno zato v samem zedinjenju ni našel posebnega smisla, kajti »mi bomo ločeni, tudi ako bi se dogmatično zedinili. Nikar se ne slepimo s frazo, da so pravoslavni tako privezani na svoje obrede, da bi bili pripravljene se zediniti, ako bi imeli le zagotovilo, da se jim puste obredi in samostojnost cerkva.«²³ Vsa ta nepremostljiva nasprotja med zahodno in vzhodno cerkvijo so Lenardu narekovala načrtovanje rešitve položaja katoliške cerkve v Rusiji. Predlagal je ustanavljanje verskih družb na ogroženih področjih, z oživitvijo stare »častitljive« Ciril-Methodove družbe. Zbrani denar bi lahko uporabili za pomoč katolicanom, zlasti v Litvi, na Beloruskem in Maloruskem, ki bi želeli postaviti cerkve ali kapelice. Ustanovili bi lahko tudi katehetsko šolo. V taki pomoči je Lenard videl eno od oblik »praktičnega panslavizma – propaganda dela...«.²⁴

V času bivanja v Ljubljani se je Lenard vključil tudi v razpravo o obiskovanju slovanskih univerz. Zdelo se mu je, da bo bodoča slovanska univerza po svojem duhu ena manjših nemških univerz, le predavalo bi se v slovenskem jeziku. Vse dotlej pa, dokler tega dolgoročnega cilja ni mogoče doseči, bodo morali slovenski dijaki obiskovati eno slovanskih univerz. Kot eno slabših možnosti je videl med Slovenci sicer popularno Prago, čeprav je med Slovenci in Čehi našel nekaj skupnih točk, ki bi obiskovanje praške univerze lahko opravičevale; te so bile »frazo o slovanski vzajemnosti, odpor do nemštva ter simpatije za Rusijo«. Sicer pa je bil prepričan, da Praga Slovencem ni imela ponuditi kaj posebnega. Zapisal je: »Morda edino pozitivno, kar smo dobili iz Prage, je Svobodna misel²⁵ in masarykovstvo. To so samo paberki nekega že davno zastarelega francosko-angleškega buržoazijskega liberalizma.«²⁶ Menil je, da to gibanje ne more roditi pri nas nobenih pozitivnih uspehov.

Sicer pa je Pragi odrekal vsakršno slovanskost, saj razen »slovanskega govora in napisov« ni imela nobenega pravega slovanskega značaja. Zato je na slovenske dijake apeliral, naj raje obiskujejo poljske univerze, kljub mnogim nesporazumom med Slovenci in Poljaki v okviru političnega delovanja. Nesporazume z Rusini in nezainteresiranost Poljakov za reševanje slovanskih problemov je opravičeval s posebnim položajem Poljakov v okviru Avstrije, katerih težišče je bilo v Galiciji. Rusinsko vprašanje je bilo, po Lenardovem mnenju, za Poljake le obrobno vprašanje,

²⁰ Nav. d., str. 85.

²¹ Nav. d., str. 85–86.

²² Nav. d., str. 86.

²³ Čas 1909, str. 138.

²⁴ Ibidem.

²⁵ O njej Vasilij Melik, Slovenski liberalni tabor in njegovo razpadanje, PZDG, 1982, štev. 1–2, str. 19.

²⁶ Poljske visoke šole in Slovenci, Zora 1908–09, zv. 9, 10, str. 107.

²⁷ Nav. d., str. 108.

kakor so bili za Slovence beneški ali prekmurski Slovenci, zato je z velikim razumevanjem spremljal boj Poljakov za osvoboditev in vzpostavitev poljskega kraljestva. S tega stališča je presojal tudi boj Poljakov proti Rusiji; le-ta naj bi koristil celotnemu slovanstvu, saj bi na način tudi v Rusiji uvedli pravne razmere in s tem strli nemški vpliv, zlasti v Prusiji. Prav tako je s simpatijami spremljal delovanje poljskih poslancev in državnem zboru, ki da so s svojim delovanjem »pomogli streti nemški centralizem...«. Zato si je odpor Slovencev do Poljakov razlagal predvsem s tem, da so Slovenci premalo poznali in razumeli poljsko politiko in jo zato tudi prehitro obsojali. Vse to so bili razlogi, ki so ga prepričali, da bi bilo obiskovanje poljskih univerz za Slovence zelo koristno, zlasti s stališča »političnega mišljenja in idejne vsebine...«. Na Poljskem bi se lahko slovenski študenti naučili »družabne kulture«, prav tako bi »stare slovanske kulture dobro vplivale na duha naše mladine...«. Najpomembnejši razlog za vse to pa je bilo tudi pri Lenardu vprašanje vere in protoliberalizma; menil je, da bi »zveze s poljsko mladino v eni stvari dobro vplivale na našo: na širjenje idealizma«. Predvsem zato, ker je imel Poljake za »entuziastičen narod«, kar bi včasih posnemali tudi Slovenci; na drugi strani pa bi lahko Slovenci pripomogli k temu, da bi tudi Poljaki včasih »treznejše gledal v življenje.«²⁷

Toda Lenard se ni zanimal in ukvarjal le s trenutnimi političnimi in družbenimi vprašanji. Iz zelo informativne razprave Barbare Oczkowie iz Krakowa lahko izvemo, da je del svojega časa in moči posvetil tudi razpravam o slovenskem jeziku in slovenski slovnici. Oczkowa je v svoji natančni analizi pokazala, da je Lenard v svoji razpravi, ki je izšla leta 1913, »predstavil bogato bibliografsko, faktografsko in jezikovno gradivo... V razpravi je navedel mnoge podrobnosti o ustvarjalcih, njihovih delih, o razmerah, v katerih so nastajala, in vse to postavil v kontekst kulturnih in zgodovinskih dogodkov obdobja.«²⁸

Lenard je s preselitvijo v Beograd v mnogočem spremenil svojo življenjsko opredelitev. Odkel se je duhovniškemu poklicu, se poročil (po imenu žene sodeč s Srbkinjo) in deloval predvsem kot vladni uradnik. Obenem je vseskozi dopisoval v razne časopise, pisal knjige in še vedno aktivno spremljal življenje, delo in politiko slovanskih držav in narodov. Kljub temu je bilo prav to obdobje za Lenarda manj zaznamovano z novinarskimi prispevki in v večji meri s političnim delom v okviru Radikalne stranke, zlasti v času volitev v konstituanto leta 1921. Najboljše mnenje o srbskih politiki je imel o Svetozarju Pribečeviću, ki ga je spoznal že leta 1906, ko ga je poljski parlamentarni klub na Dunaju prosil, naj gre v Zagreb in Poljakom poroča, »kakšni so ti ljudje...«. Pribečevića je primerjal z Antonom Korošcem in ugotovil, da ju lahko obravnava samo kot »dva antipoda«, saj za Korošca ni našel nobenih pozitivnih lastnosti.

Postal je član glavnega volilnega odbora Radikalne stranke, ki mu je, kot vladajoča stranka, dala tudi zaposlitev.

Šele z letom 1941 se je Lenardovo razmeroma lagodno življenje končalo, saj ga je gestapo kmalu zaprl, prijatelji so ga kasneje rešili in do leta 1945 je živel v notranjosti Srbije. Z letom 1945 se je za Lenarda začelo obdobje polne osamitve, o čemer je v grenkobi pisal tudi Vekoslav Bučarju v Argentino.²⁹ Kljub temu Lenard ni prenehal s pisanjem. V njegovi zapuščinii lahko najdemo dva obsežna fascikla, v katerih so shranjena številna razmišljanja o Jugoslaviji, o jugoslovanskem vprašanju, o srbski politiki, pa tudi o angleški cerkvi, ameriški politiki idr. Kot kaže, se je povsem vživel v srbsko okolje, saj so vsi zapiski pisani v srbskem jeziku.

V obsežni razpravi z naslovom »Jugoslavija pre i posle – Sa gledišta beogradskog posmatrača« je analiziral nastanek prve in druge jugoslovanske države in vse to kritično ovrednotil. Za Lenarda je bila prva zmeta že sam naziv države, Jugoslavija, ki da je »umetna skovanka iz najnovejšega časa«. Ime vsebuje celo dve slovnici napaki, kajti en del je latinizem, drugi del pa germanizem. »Slavija« ali »Sclavija« je srednjeveški latinizem, zato bi bil ustrezniji izraz »Slovenija«. Čisti germanizem pa je bila združitve dveh izrazov, Jug in Slavija, da bi dobili tretjega. Menil je, da bi bila najbolj pravilno privzeti naziv »Južna Slovenija«.

Zanimive so ugotovitve in razmišljanja o nastanku in perspektivah države, kakršna je nastala leta 1918. V nasprotju s svojimi pogledi po balkanskih vojnah in leta 1914, ko je podpiral tako nastanek nove južnoslovanske tvorbe kot razpad Avstro-Ogrske,³⁰ pozneje očitno ni bil več tako naklonjen nastanku nove državne tvorbe. Glede trializma je kot dokaz, da so v trializem dvomili tudi tisti, ki so se zanj zavzemali, zapisal razgovor z J. E. Krekom. Lenard je Kreka vprašal, ali res verjame, da je mogoče trialistično rešitev realizirati in dobesedno zapisal Krekov odgovor: »Rekel sem Hrvatom, da je to največja neumnost. Da bi to lahko storili, bi morali najprej na svojo stran dobiti dunajski dvor, potem večino v dunajskem in madžarskem parlamentu, potem premagati odpor avstrijske generalitete, potem pa še premagati pritisk Nemčije na Avstrijo. Ko sem ga vpra-

²⁸ Barbara Oczkowa, Lenardov »Razvoj historycny gramatyki slovenskej«, Obdobja 4, II. del, str. 301–302. Oczkowa trdi, da Lenard začeta dela zagotovo ni dokončal zaradi uničujoče kritike Franceta Kidriča, ki je izšla istega leta. Sama pa meni, da bi bilo Lenardovo delo »lahko uporabno kot učbenik zgodovine slovenskega jezika, ki ga dosedaj Poljaki nimamo niti v poljudni obliki.« (str. 302).

²⁹ V. Bučar je zapisal, da ga je Lenard spomladi 1959 »presenetil z dolgim pismom, v katerem je na njemu svojstven način kratko opisal svoje medvojne doživljaje in svoje duševno stanje v novih jugoslovanskih razmerah...« (str. 72).

³⁰ Janko Pleterški, Trializem pri Slovencih in jugoslovansko zedinjenje, Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju, Maribor, str. 220.

šal, zakaj se potem zavzema za to idejo, če ve, da je neuresničljiva, je odgovoril: ' Jaz kot praktični politik grem lahko samo do te meje.' Kakšna je torej bila njegova ideologija, ne moremo ugotoviti.³¹

Sicer pa je, tako kot mnogi, videl osrednje vprašanje Jugoslavije v problemu odnosa med Hrvati in Srbi in pa v dejstvu, da Jugoslavija ni nastala v okviru neke enotne, skupne ideologije, ki bi jo podpirale široke ljudske množice, kot je bilo to pri Čehih in Poljaki. Tako se jugoslovanski narodi tudi niso mogli pojaviti s tako ideologijo pred mednarodno javnostjo.³² Med jugoslovanskimi narodi je videl le dve prevladujoči, toda nacionalno omejeni ideologiji, »srbska zavetna misao« in »hrvaško državno pravo« in »šele v najnovejšem času se je pojavila tretja, jugoslovanska nacionalna ideja kot neka kompromisna formula, ki je sintezo med njimi postavljala v prihodnost«. Trdil je, da Jugoslavije po prvi svetovni vojni »ni nastala iz navdušenja ljudskih množic in skorajda fanatičnega boja prebivalstva, ki je tako končno doseglo svoj cilj, osvoboditev in združitve, celo proti volji tistih, ki so vodili mednarodno politiko... marveč je bila ustvarjena na mednarodnem forumu, s stališča potreb mednarodne politike...«.³³

Iz nadaljnega pregleda tega teksta je razvidno, da je bil po letu 1945 izjemno zagrenjen. V skladu s svojo življenjsko opredelitvijo ni mogel sprejeti nove oblasti in njene ideologije, zato je, po vsej verjetnosti v času Informbiroja, že razmišljal o propadu Jugoslavije.

Njegova vizija Slovenije v primeru razpada Jugoslavije je zanimiva tudi za današnji čas. Predvidel je tri možnosti: ali ostane Slovenija samostojna, ali se priključi Avstriji ali pa se poveže s Hrvaško. Prvo možnost je zavrnil predvsem zaradi mednarodne javnosti oz. državnikov, ki bi, kot piše Lenard, »teško sprejeli idejo, da bi se na tako pomembnem in občutljivem tranzitnem teritoriju ustvarila neka tampon država, ki bi se po svoji naravi kregala z vsemi sosedi in bila od njih odvisna«. Prav tako je nasprotoval ideji priključitve Avstriji, saj bi tako odločitev »teško sprejela celo avstrijska država, ker ne bi hotela novega glavobola«. Zato je bil prepričan, da bi bila najboljša »rešitev, da gremo s Hrvaško«.³⁴ Če pa do tega ne bi moglo priti, je predlagal »reševanje Jugoslavije« s pomočjo mednarodnih sil, ki bi Jugoslavijo okupirale in uvedle močno izvršno oblast. Bil je proti vmešavanju komisij Društva narodov, bližje mu je bila ideja, da v Jugoslavijo pride neka močna kulturna zahodna država, najbolje Francija, »ki ima simpatične tradicije še iz časa Napoleona«.³⁵ Izvršna oblast bi izbrala ljudske poslance in šele ti bi lahko povedali, v kakšnih odnosih želijo živeti z drugimi posamičnimi deli Jugoslavije – ali konfederacija, federacija ali kak drug način, lahko celo odcepitev. Končno odločitev bi sprejela mednarodna komisija, ki bi upoštevala tudi druge dejavnike – ekonomske, geografske, zgodovinske, kulturne, nikakor pa ne bi smeli upoštevati vere ali jezika. Šele potem, ko bi bilo jasno, kaj prebivalstvo tega področja sploh hoče, bi se odločili za najboljšo možnost.

Poleg političnih zapisov je v njegovi zapuščini ostalo še precej literarnih prispevkov, katerih vsebina se vseskozi vrača k aktualnim političnim in povsem življenjskim problemom. Ti zapisi so ostali neobjavljeni predvsem zaradi Lenardove kritičnosti do novih oblasti in njene nepopustljivosti do drugače mislečih.

³¹ Fascikel I, 27/68, str. 7.

³² Nav.d., str. 3.

³³ Nav.d., str. 4.

³⁴ Nav.d., str. 305.

³⁵ Nav.d., str. 357.

Summary

DR. LEOPOLD LENARD

Irena Gantar Godina

With the biographical survey the author presented life and work of Slovene theologian, philosopher and a great Slavophile Leopold Lenard. He worked in Warsaw in Krakow where he met influential Polish Slavophiles whose main interest was to connect Slavonic idea and the idea of Slavonic mutuality with catholicism. Lenard's attempts to spread this idea among the Slovenes were published in various catholic papers such as *Čas*, *Zora* and the daily *Slovenec*. In a book »Panslavism – Eine nationalpolitische Betrachtung«, edited 1906 in Celje, he presented his views of Slavonic mutuality solidarity and cooperation. He has strongly opposed to any connection of Slavs and thus also Slovenes with Russia, and therefore was also against cooperations with Young Czech politics such as Kramař and others. His panslavism was limited with his loyalty and devotion to Habsburg Monarchy.

In spite of the fact that he was a catholic intellectual he has never interfered in political work of Slovene catholic party (SLS) and politics. In 1920 he resigned as a catholic priest and moved to Serbia, to Belgrade where he got married. After 1945 he remained unemployed which depressed him deeply but he continued to write about political questions concerning former Yugoslavia, United States and so forth. His wife has given his manuscripts to NUK in Ljubljana after his death in 1956.